

Добрило Ненадиќ
ДОРТЕЈ

Едиција
СВЕТСКИ РОМАН

Наслов на оригиналот:
© Dobrilo Nenadić: *Dorotej*, Narodna knjiga,
Beograd, 1984

Превод од српски јазик
Димитар Башевски
© of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

Ликовен уредник
Вангел Башевски

Илустрација на корицата
Сцена од филмот *Доротеј*
на Здравко Велимировиќ

traduki^Т

Издавањето на ова дело беше поддржано од ТРАДУКИ, литературна мрежа на која припаѓаат Сојузното министерство за Европа, интеграции и надворешни работи на Република Австрија, Министерството за надворешни работи на Сојузна Република Германија, швајцарската фондација за култура ПроХелвечија, Култур Контакт Австрија, Гете Институтот, Агенцијата за книги на Словенија ЈАК, Министерството за култура на Република Хрватска, Ресорот за култура на владата на кнежеството Лихтенштајн, фондацијата за култура на Лихтенштајн, Министерството за култура на Албанија, Министерството за култура и информирање на Република Србија, Министерството за култура на Република Романија и фондацијата С. Фишер.

© Издавачка куќа *Слово*, Скопје
Publishing House *Slovo*, Skopje,
Republic of Macedon

Добрило Ненадик

ДОРОТЕЈ

ДИМИТРИЕ

На сè се сеќавам, особено на нашата прва средба. Сè беше тогаш толку необично: и денот, и тој, и Мртваја Вир. Тука доаѓав многупати и порано и подоцна, но никогаш како тој ден водата не ми се виде толку бистра и топла.

Веќе уште претпладнето беше спарно и изгледаше дека попладнето ќе врне. На тоа се сеќавам бидејќи долго се двоумев дали воопшто да одам на Морава или да се пикнам некаде под сенка и да одремам додека не мине омарнината. Сепак отидов бидејќи проклетите муви беа неподносливи; ми зуреја околу носот како околу некоја пцовисана мачка.

Доротеј го затекнав на капење. Најпрвин го здогледав неговото мршаво кљусе како дреме врзано за евла. Покрај кљусето, на три-четири чекори понатаму, лежеше самар преку којшто беше префрлена мантија. Виrot беше мирен и мазен, сонцето блескаше по мирната вода. Сиркав, зраците ми копаа по зениците, требаше извесно време да помине пред да се навикнам на таквиот блесок. Посакав да се вратам во полутемнината на шумата од која излегов на врелиот песочен брег. Тогаш го видов Доротеј.

Излегуваше од водата. Долгата жолта коса му ги покрива очите, та мора да ја тргне за да ме види. Беше гол, опален од сонцето. Извесно време молчеше, дишејќи длабоко, ја бришеше брадата и ги рамнеше мустаќите. Тогаш праша за манастирот Вратимље. Кога реков дека сум од таму, тој првин се израдува, а потоа се збуни. Се чинеше како да му е срам што го затекнав во таква недолична состојба. Рече дека се упатил таму по заповед на епископот моравски Евсавиј. Ме праша и за нашиот игумен Макарие. Одговорив дека игуменот е тешко болен.

МАКАРИЕ

Само јас знам дека Доротеј стигна овде да ме излекува. Другите веруваат дека епископот го испратил за да го зголеми бројот на писмени калуѓери во овој крај. Ја кријам од нив вистината. Се плашам од Прохоровата злоба. Ке рече: се уплашил стариот од смртта, премногу му е важен животот.

ПРОХОР

Кога тие двајцата, Доротеј и Димитрие, влегоа на манастирската порта, беше веќе сосема приквечерено. Наспроти последното треперење на западната светлина, ги видов само нивните сенки. Едниот беше плеќест и висок. Сенката на оној другиот, стисната, кривонога и грбава, премногу добро ја знаев. Она снажно, здраво тело, не му личи на монах. Му личи на војник и на орач, но никако не и на монах.

ДИМИТРИЕ

Му помагав да го симне работите од коњот. Ја запалив борината во ќелијата која беше одредена за него, потоа почнавме да го вадиме од бисагите она што беше го донел. Имаше тука сешто: тиквички со некакви семиња, вреќички со исушени корења од билки, со суви стебленца и цветови, разни садови од дрво, од глина и од бакар. Имаше и некои белешки од избледена овчја кожа кои грижливо ги беше врзал со канап. Ми рече дека е задоволен со сместувањето. Потоа отидов и му донесов вечера: варен грав, печени риби, пченичен леб и ракија. Не сакаше да пие ракија. Рече дека ракијата не му годи. Не ѝ го сака вкусот.

ПРОХОР

Изгледа дека Доротеј е видар од ариљскиот манастир и дека дошол ваму да го излекува игуменот. Значи, игуменот скришно од нас му пратил порака на епископот Евсавиј да му прати некој вешт тревар кој би го спасил од скорешната смрт. Се преплашил стариот. Јас и порано кај него забележував некои ненормалности. Гледаше некаде во празно, не обрнувајќи внимание на она што му зборував.

Едно не ми е јасно: треварите обично ги познавав како стари луѓе, повеќето старци. Овој нема повеќе од дваесет и пет години.

МАКАРИЕ

Пред два дена почнав да пијам напитки коишто ми ги подготвува нашиот нов брат Доротеј. Веќе се чувствувам малку подобро.

Болката во утробата ми потпомина. Ако потрае вака, ќе смогнам сили да станам од постела, па можеби и да излезам од оваа мемла во која се задушувам. Би сакал уште неколкупати да прошетам по ливадите околу Морава, по возвишенијата на Дил и на падините на Градина. Дали многу изискувам од тебе, Господи?

ДИМИТРИЕ

Не го замразив. Тоа е чудно. Мислам дека тоа се случи бидејќи тој се одушеви од мојот ракопис. Му покажав препис од Евангелието што го работев за епископот. Ми рече дека се тоа најубаво испишани страници што досега ги видел. Знаев дека претерува, дека е убаво воспитан човек и, ете, ја покажува својата учтивост. Но сеедно, пак морам да признам дека неговите пофалби ми годат. Не беше од оние

ништожници кои човека го мерат од глава до петици и при-
тоа цукаат со јазикот од чудење што таква наказа воопшто
некаде постои. Навистина, Доротеј ме гледаше сосема право
в очи и јас во неговиот израз не забележував ни најмала сен-
ка на неудобност. Другите обично го одвркаат погледот од
мене. Доротеј, напротив, цел ден со мене разговараше за сè
и за сешто. Јас ќе видав ако му пречам. Сигурно ќе видав.

ЈЕЛЕНА

Раната на Лауш нагло збувна. На површината од крас-
тата се појавија тенки кончиња гној и крв. Изгледаше дека
бедротото почнало да му се распаѓа. Минатата ноќ бдеев крај
неговата постела. Бев во паника. Не знаев што да правам.
Бладаше, ладна пот му го влажнеше челото, усните му беа
бледи и скоравени. Едно време се препнуваше како да ќе
стане. Собата беше полна со луѓе кои влегуваа со желба да
му ги олеснат болките, но мислам дека само полошо правеа.
Никој од нас ништо не знае за рани. Оваа е посебно опасна,
а само пред три дена, изгледаше како да се потсмирува.

ПРОХОП

Штом го видов Доротеј како влегува на портата, знаев
дека нешто ќе се смени во нашиот живот. Не можев точно
да насетам во кој правец ќе се помести текот на нашите на-
вики, но дека ќе се помести, во тоа ни за миг не се сомневав.
Ова не можам да го објаснам.

Толчи зрна, меша некои прашоци, цеди треви, вари
внатрешнини од живина со млеко од магарица, по цел ден
забрзано оди угоре-удолу и копа во земјата, барајќи корења
само тој што ги знае. Не се труди премногу околу молитви-
те. Кога ќе дојде на службата, ќе го збрза она своето, како од
мака, како одвај да чека кога повторно ќе биде слободен од

должноста за да го продолжи тарашкањето по околината. Го натера кутриот Макарие да срка одвратно жолтеникаво водиште, па уште и жешко, и овој тоа го правеше послушно како мало дете, наспроти гадењето што не можеше да го скрие. Сега веќе не сум сигурен дали игуменот стана од креветот затоа што не беше во состојба да го поднесе лекувањето кое, се чини, повеќе му наштетуваше од самата болест или тие напитки навистина му помогнаа, во што искрено се сомневам. Стана, тоа не може да се порекне: почна да шетка како порано, најпрвин низ манастирскиот двор, а потоа и низ полето.

ДИМИТРИЕ

Гласот за оздравувањето на игуменот нагло се прошири во целиот крај. Од секаде надојдоа сакати и одзмени, шугави и костоболни, офтикави и забегани со умот.

Ги гледам тие несреќници што лежат под сенката во дворот. Се собрале овде како гроздови чавки, чекаат на ред кај Доротеј. Чувствувам некое млако задоволство што сум здрав и не ми е баш непријатно што тие се мачат со своите потеченици и чиреви. Дворот е затрупан со човечки тела што се тресат и што припаѓаат.

Овие несреќни суштества веруваат дека Доротеј е чудотворец.

ЈЕЛЕНА

Денес дознавме дека во манастирот дошол некој калуѓер од Арилје за кого велат дека е вешт видар. Би можело да биде тоа прилика за Лауш. Тие калуѓери се учени, ги познаваат својствата на билките, од тревите извлекуваат сокови, ја истеруваат болеста од телото.

ПРОХОР

Лекува со допир! Тој простодушен свет којшто тука непрекинато се влече, навистина мисли дека нашиот нов брат е чудотворец. Доаѓаат слепци со истечени очи, го молат да им го врати видот.

Без гадење загледува во нивните рани, ги стега чиревите, ги напипува потечените стомаци, поминува со дланката преку згрчените нозе и раце. Крвавите крпишта, скоравени од долгото стојење на раните, ги симнува толку грижливо и нежно, како да допира ливчиња од најубав цвет. Потоа со погледот полека врви преку површината на месото што се распаѓа. Во тој момент изгледа како единствено да го интересира тоа место, та не обрнува никакво внимание на грчот на лицето од болниот којшто ја наежува кожата на присутните.

МАКАРИЕ

Господи, со каква ли тенка надеж си го надарил човечкото племе. Надежта и нам ни трепери како слабичко пламенче, подготвено да се угасне на најмал здив од ветрот, а пак има сила да се запали и во бура, во најголемо невреме.

Ете, дојде овде твојот слуга Доротеј, како нам да ни си го пратил. И стори кај многумина да се врати пламенчето на вербата, малата жолта точкичка што шета во зеницата, обзнанувајќи дека во душата повторно се разгорел животодаровниот оган. Знам дека во таа светлина си ти, твоето семе против безнадежноста, против гревот.

Прохор, еден друг твој слуга, ми приговара дека од твојот храм сум направил собиралиште на секаков трулеж и отпадоци. Прости му, Господи, бидејќи не разбира. Навистина, овие бедници го затрупаа секој агол од дворот, лежат по тревата и по плочите; испотени се, валкани, воспалени,

клекави. Твојот храм стана тажна куќа од која се слуша само плач. Но твоето име, Господи, овде се споменува. Се споменува со љубов и со надеж.

ДИМИТРИЕ

Пак тој Прохор. Пак тој скоравен стар опинок. Долго се воздржуваше, а потоа пакоста од него проби со сета распламтеност. Сега се нафрли на Доротеј. За него вели дека од црквата направил буниште. Го наговара игуменот да се ослободи и од него и од неговите тревишта и да го прати онаму од каде и што дојде. Никој веќе од страв од зараза и од гадење, не доаѓа ваму да се моли на бога и да пали свеќи. Неделните служби се држат во празна црква.

Прохор е лукав. Точно го погодува она поради што и Макарие се двоуми: дали манастирот да го претвори во собириалиште на заразени и сакати или тоа ќе остане храм од каде што се повикува севишниот.

Така, приказната се повторува.

Повторно во сеќавањето ми воскреснуваат оние неколку месеци по моето доаѓање во Вратимље. Како и кон Доротеј, Прохор кон мене ги устреми своите канџи. Во почетокот молчеше и го следеше секое мое движење. Понекогаш ја забележував неговата зловна насмевка која уште повеќе го збрчкуваше неговото збрчкано, косо лице. Можеби беше задоволен што некој кој е уште погрд и понаказан од него, дошол во манастирот. Но кога се дозна дека јас сум писмен, па и повеќе од тоа, дека сум вешт во препишувањето и во живописот, таа насмевка одеднаш се распадна во низа ситни грчеви кои во кратки бранови, како сенки, минуваа по неговото лице кога ќе ме видеше. Прохор беше неписмен и кон книгите имаше подозрение. За сите писмени луѓе велеше дека се сомнителни. Кога виде со каква леснотија го читам Евангелието и како раката со каламусот лесно ми се лизга

по пергаментот, неговата збунетост се претвори во омраза. Еднаш го затекнав во мојата ќелија како внимателно ги испитува перата, каламусите, хараксалите и садовите за мастило. Ги допираше испишаните страници пергамент. Здогледувајќи ме на вратата, се збуни, го симна погледот и без збор скубна надвор.

Во народот се разнесе глас дека во манастирот дошло некое грбаво момче, дијак, со големо знаење и умеење. Ме викна челникот Лауш, господарот на жупата моравска, ми нареди да напишам некоја повелба и, бидејќи тоа го направив како што треба и брзо, го даруваше манастирот со стадо од триесет овци и неколку вреќи жито. Потоа почнав да работам на препишување на Евангелието за моравскиот епископ Евсавиј.

Понекогаш ми се причинува дека тој би поминал некако преку мојата писменост да бев јас со изгледот достоин за таа умешност. Но ваков каков што сум, според Прохор, не бев за ништо. Главата ми е кошлеста, косата трскеста и четинеста. Рацете ми се две глуждави стапа со млитаво месо и смежурена кожа. Не знам каков изглед би барал Прохор за писмен човек, знам просто дека тој не би смеел да изгледа како мене.

Зборуваше дека сум бил копице (што беше точно) и дека ме нашле крај раскрсница ноќе, во глува доба (што беше претерано: ме нашле покрај вратата на манастирот Сопокани, пред зора, завиткан во парче конопно платно). Никогаш тоа не го рече пред мене, та немав можност да му се спротивставам, а би било и залудно. Би измислил нешто друго. За него јас бев ѓаволова плуканица што нечестивиот им ја подметнал на божјите слуги како кукавицата јајцето.

Неговата жед за слава беше немерлива. Со години се исцрпуваше во пост и молитви, трудејќи да се стигне до општа почит. Тоа не му успеваше. Народот не го сакаше, а без таа ситница, целиот труд му беше залуден.

Еднаш, имитирајќи го примерот на кралот Драгутин, кому во тој поглед му беше толку сличен, облече кошула од сиров кострет и отиде во блиската пештера, давајќи заклетва дека таму ќе остане две недели. Ќе јаде само корење и плодови од капини и печурки. Навистина отиде таму, а без да понесе со себе ни трошка храна. Велам, не го сакаше народот, можеби и уште полошо од тоа, го мразеше поради неговата ладна одбивна гордост. Можеби некој и би му се восхитувал на неговите подвизи да беше мртов, но тој беше тука меѓу нас, од ден на ден занесен со себеси. Мноштво безработни меропашки дечишта, скитајќи низ шумата во потрага по вранчиња и страчиња, наишле на Прохоровиот скит. Тој тогаш некаде беше отишол во потрага по храна. Едно палаво детиште меѓу нив, се сетило на згодно лукавство. Околу пештерата искршиле јајца од птици, им ги искинале главите на птиците и нивните малечки тела ги покриле со лисја. Штом се вратиле дома, разгласиле низ селото дека скромниот Прохор ја пустоши шумата, јади живи птичиња, тие невини божји суштества, им ги кине главите и, уште топли, лакомо ги лапа. Кога Прохор дозна што се раскажува за него, бесно прошишти дека знае кој ја измислил таа лага. Оние кои отидоа да ја пребараат шумата и да се убедат во вистинитоста или во лажноста на обвинението, најдоа, се разбира, јасни докази.

Друг пат Прохор се зарече дека три дена и три ноќи ќе клечи на голи колена на камениот под од црквата, пред олтарот. Ја заврти мантијата и клекна. За да покаже дека под колената нема никаква подлошка што би го штитела од каменот, ги закачи краевите од мантијата за појасот, та му се видоа тенките бутони слични на батаци на штотуку искубан стар петел. Грлото ми се стегаше од чемер додека го гледав.

Веќе во текот на наредниот ден, молитвите му станаа развлечени и троми. Здебелениот јазик тешко му се движеше, зборовите му стануваа сè понеразбирливи. Го мачеше жед. Очните капаци му се лизгаа горе-долу преку закрвавените очи.

Сега му се чини дека сето тоа тој би го издржал кога не би била онаа потреба која човек не може да ја одложи. Предвечер, неговата упорност мора да поминала низ искушенија надвор од границите на човечката изржливост. Со штрбите заби ја стегаше долната усна, вртеше со очите, се потеше, тивко јачкаше, праќаше очајнички молежливи погледи кон дното на кубето. Молитвите му станаа збунети. Јас мислам дека тогаш го молеше Севишниот што побрзо да падне длабоката ноќ и нас другите да нè фати тврд и длабок сон за да може кришум да излезе надвор за да се ослободи од бедата и пак да се врати и со жештината на молитвата, да го надокнади своето кратко отсуство. За жал, таа ноќ, како за инает, никому не му се брзаше да спие. Беше тоа топла летна ноќ, свездена и тивка, та седевме под липата. Сè видовме. Со ситни чекори, со главата зафрлена наназад, излезе Прохор, направи неколку чекори и потоа клекна. Избезумено нè гледаше додека се ослободуваше од своето мачеништво. Ние не издржавме, значи, исто така не издржавме: силна смеа ја распара манастирската тишина.

Неговата огорченост растеше. Беше исмеан и поразен. Ставаше мелем на своите отворени рани, велејќи дека тој валкан цган ништо подобро не заслужува освен со маѓии и со ѓаволски вештини, да го заведат белосветски мангупи какви што сме биле јас и Доротеј.

ЈЕЛЕНА

Богдан се врати од манастирот без калуѓерот. Му рекле дека калуѓерот заминал за Јанина, заради лекување на некои деца или така нешто, не се сеќавам веќе што ми кажа Богдан.

МАКАРИЕ

Ова не навестува ништо добро. Го познавам Лауш и знам колку скапо може да нè чини тоа што Доротеј не отиде кај него. Се обидов да му објаснам на Богдан, слуга на Лауш, дека Доротеј не е виновен. Цабе. Богдан е тврдоглав и глупав, та мојот труд беше залуден. Знаевте, вели, дека властелинот е болен. Можевте и сами да го испратите видарот.

Долго зборуваше за тоа дека Лауш е добротвор и заштитник, дека како таков и се здобил со рана, бранејќи го овој крај од разбојничка наезда, дека ние сме неблагодарници, и дека брзо го забораваме доброто што ни се направило.

ПРОХОР

Игуменот се вознемири. Целото претпладне сновеше низ дворот и секој момент гледаше кон исток од каде што требаше да се појави неговиот љубимец. Воздивнуваше и ухаше, како од себе да истерува тегобност. Љубимецот го немаше.

Кога жегата малку попушти, го јавна магарето и замина кон Кула. За целото време го следев со поглед. Старецот одвај се држеше на самарот и мене ми се чинеше дека секој момент рацете и нозете ќе му попуштат и дека ќе се стркала по стрмнината.

Предците на Лауш ја извишиле својата забеста кула на острата карпа, за своите непријатели да ги обесхрабрат и да ги одвратат од напад. Ним и навистина им преостануваше само да ги криват вратовите, гледајќи ја како, онака на кострешена и пркосна, ги цепи облаците. Но колку тој пат до Кула за непријателот да беше горок, тој и за пријателите претставуваше маченичко искушение, а особено за слаб старец каков што беше Макарие.